

Käesoleva hooaja esimeseks esietenduseks RAT «Estonias» oli 20. ja 22. novembril P. Tšaikovski ballett «Pähklipureja». 1892. a. valminud «Pähklipureja» on Tšaikovski kolmest balletist kõige raskemini lavastatav — temas on võrdset muusika geniaalsust ja libreto ebatäiuslikkust. Ilmselt see tingib «Pähklipureja» suhteliselt vähese lavastatavuse ja ebaõnnestumised muusikaväärse koreograafia loomise püütel. «Estonia» seekordne lavastus veenab taas — «Pähklipureja» on ka kogenud ballettmeisterile tõsine katsumus.

Mai Murdmaa pole oma «Pähklipurejas» läinud seniste, nn. akadeemiliste lavastuste koreograafialeidude säilitamise ehk tsiteerimise teed — näeme täiesti uut koreograafiat, taju me muutatusi libretoski. (Selle kirjanduslikuks lätteks on E. T. A. Hoffmanni muinasjutt «Pähklipureja ja Hiirtekuningas» prantslase A. Dumas' töötluses, paraku on selle sisukusest balletilavale vähe kandunud.) Ja ometi — kuigi Murdmaa sisukuseotsingud on ilmsed, jääb dramaturgia etenduse nõrgimaks kohaks. Kui esimeses vaatuses domineerib olustikulises ja lavategevus on ladusalt jälgitav, siis teine vaatus seevastu on avameelselt meelelahutuslik divertissement, kus peategelased muutuvad lihtsalt lavaviibijaks. Marie on «sattunud» Muinasjutumaale ja imetleb nüüd — küllalt kohmakast butafoorset toolist — hispaania, idamaa, hiina, vene tantse. Tundus, et kõik II vaatuses toimuv on seekordses balletivariandis muusikast lahus.

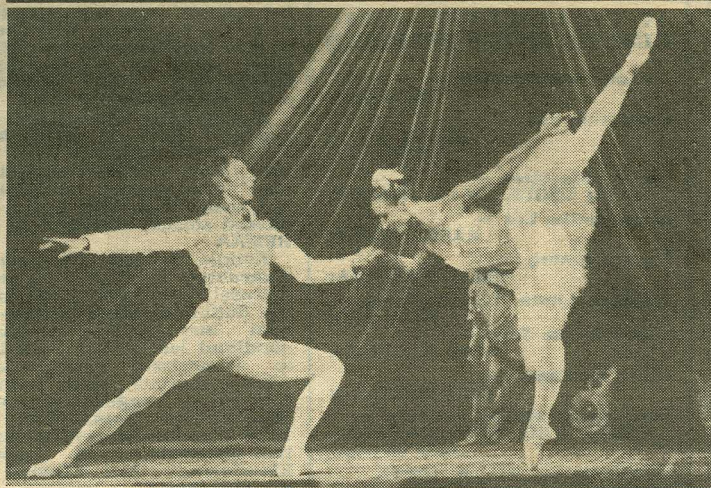
Etendus tervikuna on lahendatud välise meelelahutuslikkuse võltses, temas on midagi naiivset. Etendus ei saavuta muusika tähenduslikkust, tulemus on vähe muinasjutuline lastele ja pinnapealne täiskasvanud publikule.

Mai Murdmaalt oleks oodanud täiesti uut etendust — mitte libreto sobitamise, vaid otse ümbertegemise teel. Siis ehk oleks osutunud reaalseks kahe vaatuses sidumine, mis seekord eksisteerib vaid kahvatu punktiirina.

Etenduse emotsionaalse atmosfääri loob avamäng, millele lavategevus haakub külaliste saabumisega — kahjuks puudub koreograafil külaliste iseloomustamisel liigutuste kujund. Lavagruppe iseloomustab ja elustab vaid laste meeldivalt lahendatud pidev sagimine. Esimene tegelane, keda silm üldpildist eraldab, on Drosselmeier. Tema on individuaalset nii välismuses kui tantsuplastikas. Temas on tähendusrikkust ja kohatist salapärasust.

Järgneb ladus etendus ja tegelaste ekspositsioon. Tuntud meisterlikkusega ei loo Mai Murdmaa siin mitte tantse jõuluõhtul, vaid jõuluõhtu sünnib läbi tantse. Etenduse kangelanna Marie tantsib koos teiste lastega neist justkui erinemata, ja ikkagi on lavastajal õnnestunud asetada ta tegevuse keskmesse. Tore, et Marie jõulukink — nukk Pähklipureja — ei ole butafoorne nukk, vaid tantsiv personaaz, kellele Murdmaa on loonud groteskse, teravate mehaaniliste käevibutustega tantsulise kujundi. Oma küllalt eemaletõukava maski inetuses on Pähklipureja samaaegselt abitu, äratades Marias kaastunnet ja häälestust. Marie näib Pähklipureja välise inetuse varjupaigaks.

PÄHKLIKS OSUTUNUD «PÄHKLIPUREJAST»

Marie — S. Kranig, Prints — M. Netšajev

ainult naisballetti). Siin tödeme uue kvaliteedi sündi M. Murdmaa loomingus — tema koreograafilisel leidlikkusel ei tundu piire olevat.

Etendust lõpetava suure adaadžo, efektse variatsiooni ja kooda on Murdmaa jätnud ilma eelmisest «Pähklipureja» lavastustest omaseks saanud kavaleridest ja kordeballeti saatepartiist. Kuid muusika sümfoniiline hoovus on siin nii võimas, et see adaadžo versioon tundub vaese ja tühise. Kuidas ka ballettmeister ei varieeri originaalseid tõsteid ja viskeid, koreograafia lihtsalt ei küüni muusikas peituvani. Isegi Drosselmeieri sissetoomine sellesse pas de deux'sse ei lisa kaalu — pigem tükeldab koreograafilise kanvaat. Varasema loominguga veenis Mai Murdmaa, et oskab suuri adaadžovorme ehitada ühelkähel täpselt leitud kujundil, arendades neid täiusliku töötluseni. «Pähklipurejas» on adaadžode ülesehituses mindud välise efektsuse ja keerukuse rada tõelise kujundini jõudmata. Jääb mulje, nagu püüaks M. Murdmaa üllatada seninägematu keerukusega, võrtsitades koreograafiat asjatute tehniliste ilustustega. Nii näib plastika loomulikkus ja

sija ei ole laval kinni tantsutehnilises tekstis, vaid elab ja loob tantsides. Siin ei tohi teda miski ega keegi kammitseda (või tagant kihutada). Just selles on «Estonia» noore dirigendi karuteene balletikollektiivi suhtes: nii suurtes rühmatantsudes («Lumehelbed», «Rooside valss») kui ka solistide adaadžodes ja variatsioonides on dirigendi pakutav tempo tihti vastuolus balleti kui väga spetsiifilise lavakunsti normatiividega. Isegi sama koreograafilise teksti esitamisel võivad koosseisud vajada erinevat tempot. See osa etenduse kui terviku loomisel tuleb «Pähklipureja» dirigendil veel enda jaoks avastada.

Neil teatriõhtuil imet ei sündinud. Kuid võinuks sündida, sest «Estonial» olid pakkuda koosseisud S. Kranig — M. Netšajev — V. Fedortšenko esimesel ja T. Voronina — I. Vassini — A. Izmestjev teisel korral.

Saima Kranigu Mariest on esimene ja ka lõpuks jääv muusika — lavategevuse, tantsu

kuidagi eraldi, puudus varjun-dirikkus, meeleolukus. Etenduse interpreteerimisel on Voronina-Marie ükskõikne eelneva ja järgneva lavategevuse suhtes. Tantsulist sära eitamata jäin etenduse peategelase suhtes ükskõikseks.

I. Vassinile on «Pähklipureja» esimene peaosa. Prints partiiga tulebki ta toime — kuigi konarusi on veel ohtrasti (eriti segab halb labajala sirutus). Suurem töö seisab ees lavakäitumise vastavusse viimisel selle maineka balleti nõuetega. Veel on lavategevuse abitust I vaatuses, mis eriliselt tantsulisi ülesandeid Printsile ei püstita. Osa põhi tuleb luua maneeri valdamise loomulikkusega — kohatine kodukootus peab asenduma loomuliku suursugususega. Täna domineeriva lüürilise balletinaeratause asemele peab ilmuma tõeline meeskangelane akadeemilise ranguse ja loomuliku temperamendiga. Kuna variatsiooni keerulise leksika esitus rääkis täiesti arvestatavast kvaliteedist meestantsus, jäi etendusest veendumus, et «Pähklipureja» võib I. Vassini lavakarjääris kujuneda toredaks tähiseks.

Oma parima rolli «Estonia» laval loob V. Fedortšenko Drosselmeierina — nähtu on koreograafiliselt täpne ja stiilipuhane, esitus nüansirikas, ekspressiivne ja ilmekas.

Tõsised etteheited on A. Izmestjevi Drosselmeierile. Miks? Tantsib ta koreograafilist teksti ju täiesti normaalselt. Ent tantsib frontaalselt, meile saali. See on tema lavalekku ainult siht ja eesmärk. Tagajärjek on kahvatu osa, ja kohati mõjub Drosselmeier — Izmestjev laval lausa liigseks.

Kunstnikutöö (Kustav-Agu Püüman) vaieldamatusse aktivasse kuuluvad kostüümid lumehelvestele, «Rooside valsile» ja Mariele, üheaegselt nii romantilised kui ka tänapäevased, kõige paremas mõttes annapavlovalikud. Lavakujundus on seevastu igav, luitunud ja lame. Vaid II vaatuses adaadžos mängis dekoratsioon kaasa — luues pidulikkuse krooni loori leidliku kasutamise.

Marie — S. Kranig, Drosselmeier — V. Fedortšenko

toimuv mõjub mehaanilise järjekorra ettetantsimisena. Äärmine keerukus ei õigusta — publik näeb tantsu raskusi, kohati lausa maadlemist koreograafiaga.

Lumehelbed

T. VOLMERI (ETA) ja H. SAARNE fotod

ja baleriini jäägitu ühtesulamine. On rõõm tõdeda tantsu plastilist ekspressiivsust koos plastika ja ilme kõnekusega.

Ilmselt oli kunstnikul kavatsus kostüümide värvilahenduse kaudu arendada etenduse pinget. Ent kulminatsioon saavutatakse

kahe vaatuse sidumine, mis seekord eksisteerib vaid kahvatu punktiirina.

Etenduse emotsionaalse atmosfääri loob avamäng, mille lavategevus haakub külaliste saabumise — kahjuks puudub koreograafil külaliste iseloomustamisel liigutuste kujund. Lavagruppe iseloomustab ja elustab vaid laste meeldivalt lahendatud pidev sajamine. Esimene tegelane, keda silm üldpildist eraldab, on Drosselmeier. Temal on individuaalset nii välimuses kui tantsuplastikas. Temas on tähendusrikkust ja kohatist salapärasust.

Järgneb ladus etenduse ja tegelaste ekspositsioon. Tuntud meisterlikkusega ei loo Mai Murdmaa siin mitte tantsu jõuluõhtul, vaid jõuluõhtu sünnib läbi tantsude. Etenduse kangelaan Marie tantsib koos teiste lastega neist justkui erinemata, ja ikkagi on lavastajal õnnestunud asetada ta tegevuse keskmesse. Tore, et Marie jõulukink — nukk Pähklipureja — ei ole butafoorne nukk, vaid tantsiv personaal, kellele Murdmaa on loonud groteskse, teravate mehaaniliste käevibutustega tantsulise kujundi. Oma küllalt eemalolekava maski inetus on Pähklipureja samaaegselt abitu, äratades Mariis kaastunnet ja haletsust. Marie näib Pähklipureja välise inetusel varjus aimavat kaunist hinge.

Küllalt traditsioonilisena järgneb Marie unenägu koos tinasõdurite ja hiirte lahinguaga ning selle repliiks on Pähklipureja asemel laval kaunis Prints. M. Murdmaa poolt on Prints antud kui Marie unistuse materiaalse rumine ja ka Marie ise on nüüdsest juba kaunis neiu.

Helge on nende lüüriline duett, mille vältel sünnib kahe noore armastus. Dueti lõpus ilmub lavakuulunduse talvine loodus, alqab I vaatuse suurnumber «Lumehelveste valss» oma värelevuses, kerguses ja karguses suur õnnestunud talvekujund. Nii lõpetabki M. Murdmaa oma «Pähklipureja» esimese vaatuse — headus on võitnud, noored on õnne leidnud. Siin lõpeb seekord ka etenduse faabula.

Teine vaatus koosneb Muinasjutumaa divertismendist äärmiselt kauni ja inimlikult soola muusika saatel. Julgen arvata, et ei hispaania-, idamaa-, hiina-, vene tantsud ega armunud karjaste pastoraali tantsukujundid ja tantsuleksika kujuta endast uut kvalliteiti M. Murdmaa loomingus. Küll on seda «Rooside valsis», mis imetoreadalt jätkab «Lumehelveste valsis» liini, viies I vaatuses alustatu täiusliku kadentsini. «Rooside valsi» koreograafias on sümfoniilist arendust ja lausa tunnetatavat koreograafia kaalukust (kuigi laval voogab valsis

Marie — S. Kranig, Drosselmeier — V. Fedortsenko

toimuv mõjub mehaanilise järjekorra ettetantsimisena. Äärmine keerukus ei õigusta — publik näeb tantsu raskusi, kohati lausa maadlemist koreograafia.

Marie ja Prints variatsioonide koreograafias on õnnestunud saavutada tasakaal orkestri ja laval toimuva vahel.

Kooda lõpuakordidega algab muusikas pastelne hüvastijätt: esiplaanile jääb Marie ja valguse muutusega taastub etendust alustanud jõuluõhtu — siia lahustub kauni unelmana kogu senitoimunu. Koos sulguva eesriidega ilmuvad lavasüvavusse Drosselmeier ja Prints.

Umbes nii tõlgitseb «Estonias» Tšaikovskit ja Hoffmanni Mai Murdmaa. Teeb seda balleti ainuvõimalike vahenditega — tantsijate ja muusikute ühisloome najal. Kumbki kollektiiv — orkester ja dirigent Vello Pähn, ballett ja repetiitorid Helmi Puur, Aime Leis ja Elita Erkina — on tööd teinud resultatiivselt. Ja ikkagi on seekordne lavastus üles tõstnud tänase «Estonia» ühe valuprobleemi. Ka kõige kõrgema meisterlikkuse puhul on balleti ainsaks väljendusvahendiks, mille kaudu ballettmeisteri loodud kunstiline kujund sündida saab, treenitud inimkeha. Kujundi sünd on võimalik vaid juhul, kui tant-

su — A. Linnestjev teisel korral.

Saima Kranigu Mariest on esimene ja ka lõpuks jääv mulje — lavategevuse, tantsu

Lumehelbed

T. VOLMERI (ETA) ja H. SAARNE fotod

ja baleriini jäagitu ühtesulamine. On rõõm tõdeda tantsu plastilist ekspressiivsust koos plastika ja ilme kõnekusega. Meeldiv on liikumine, žestide ja pooside konkreetsus S. Kranigu värskest ja nüansirikkalt loodud kujus. Siit sai «Pähklipureja» lavastus väga ilusa kangelaan, ja vaatamata mõningatele etteheidetele M. Netšajevi Printsile, on nad laval väga ilus paar. Neis lummas enesestmõistetavus, millega laval kõike sooritatakse. Iga nüans on nähtav just õiges proportsioonis. Veidi kriibib veel adaadžode tantsutehniline konarlikkus, mille kaas süüdlasena julgen näha ka dirigenti.

Teisel peategelaste paaril T. Voronina — I. Vassin on loodusepoolne eelis — nad on noored. Etenduse algul ongi T. Voroninal väga hea stiilitunne, särav meeleolu, imeline kergus. Edasisest meeldib tema variatsiooni esitus ja... II vaatuse *pas de deux* lõpus tajun hämmastavat vastuolu: kõik oli tehniliselt eeskujulik, loomulikult särav — aga sisu? Etendust ühendavat Mariet ei oinud. Iga tantsunumber seisib

Ilmselt oli kunstnikul kavatsus kostüümide värvilahenduse kaudu arendada etenduse pinget. Ent kulminatsioon saabub varem kui vaja — I pildi jõuluõhtu külalised lausa leegitsevad kullas ja karras, nagu sobilik «Jevgeni Onegini» Gremmini ballile. Edasisel etenduse arengul ja eriti kahvatult mõjunud II v. divertismendil oli selle alguse särrale raske midagi vastu panna.

Nüüd lõpetuseks lausa ketserlik võrdlus — teatrilt lahkudes kippusin võrdlema täna «Pähklipurejat» Enn Suve 1965. a. lavastusega. Mitte sellepärast, et praegune versioon oleks sündinud eelmise lavastuse eitamiseist. Vaid seepärast, et mälus taastub palju paralleele ja neis paralleelides on Suve poolt tõmmatud jooned tugevamad kõiges selles, mis puudutab peategelaste liini ja II vaatuse divertimenti. Murdmaa tugevus taandub seekord «Lumehelveste...» ja «Rooside valsil». Etenduse teraviklikkuses jääb M. Murdmaal «Pähklipurejas» millestki puudu.

AGO HERKÜL